Kijk op Exoten

Jaargang 10 (1), nummer 36

September 2021

Indische gans > pag. 12

Weduwen > pag. 04

Wasbeer > pag. 14

nieuwe soorten paddestoelen > pag. 08

Zonnebaars > pag. 10

en verder...

Grijze korstzakpijp pag. 02

Chinese waaierpalm pag. 06

Kijk op Exoten wordt vervaardigd in het kader van het Signaleringsproject exoten van de NVWA.

De grijze korstzakpijp is nog geen hinderlijke exoot

Adriaan Gmelig Meyling, Stichting ANEMOON

Sinds 1977 behoort de grijze korstzakpijp tot onze fauna. Deze kolonievormende zakpijp vormt een grijze korst waar maar weinig duikers emoties bij voelen. Een grijze soort in meerdere opzichten: niet mooi zoals de slingerzakpijp, maar ook niet zo akelig als de druipzakpijp, die over alles heen groeit. Wat is de huidige stand van zaken bij deze vermoedelijke exoot?

Uiterlijke kenmerken

Kolonies van de grijze korstzakpijp (*Diplosoma listerianum*) (in sommige bronnen aangeduid als 'geleikorstzakpijp') zijn grijswit en half doorschijnend. Ze vormen een zachte geleiachtige korst van hoogstens twee millimeter dikte. De soort leeft op verschillende substraten; harde, zoals stenen en schelpdieren, maar ook zachtere zoals wieren en zelfs andere zakpijpen.

Kolonies kunnen daardoor allerlei vormen hebben. De korsten worden 10 cm of meer in doorsnede. Bij afmetingen van meer dan vijf centimeter laten de randen van de korst vaak enigszins los van de ondergrond. Nog grotere kolonies kunnen vliezige holle bollen vormen met een grote opening. Alle afzonderlijke individuen van een kolonie (de 'zoïden') hebben een diameter van ongeveer 2 mm. Meerdere met elkaar vergroeide individuen delen een vrij grote gemeenschappelijke uitstroomopening, maar ze hebben wel kleine individuele instroomopeningen, die vaak donkerder afsteken ten opzichte van de kolonie. Vooral als de kolonie wat ouder is, krijgen de uitstroomopeningen een wittig randje. Door een binoculaire microscoop is te zien dat dit bestaat uit dicht op elkaar staande witte stipjes.

Globale verspreiding

De grijze korstzakpijp wordt gezien als een exoot, al is het niet duidelijk waar de soort oorspronkelijk vandaan komt (cryptogene soort). Mede op basis van genetische verschillen en overeenkomsten in combinatie van de verspreidingspatronen, gaat men er vanuit dat de soort zich over de wereld heeft verspreid via onder meer aangroei op scheepswanden en via transport van kweekmossels en oesters ten behoeve van aquacultures. Kolonies zijn aangetroffen in onder meer Madagaskar, Zuid-Afrika, Tanzania, Chili, Brazilië, Panama, de Verenigde Staten, Canada (zowel de oost- als westkust), het Caribisch Gebied en Europa. Hier is de soort vooral bekend van de Atlantische kusten en de Noordzee. Vooral in Groot-Brittannië en Nederland komen veel populaties voor. Uit Frankrijk, België, Duitsland, Zweden, Kroatië en Roemenië (Zwarte zee) is slechts een beperkt aantal vindplaatsen bekend, die bovendien vaak ver uit elkaar liggen. De soort heeft een zeer ruime temperatuurtolerantie en komt voor in wateren van 0° tot 28°C. De voorplanting vindt plaats bij temperaturen tussen de 10° en 25°C. Ze worden waargenomen in een vrij brede range van zoutgehalten, tussen 25‰ en 34‰, vanaf de laagwaterlijn tot een diepte van 80 meter.

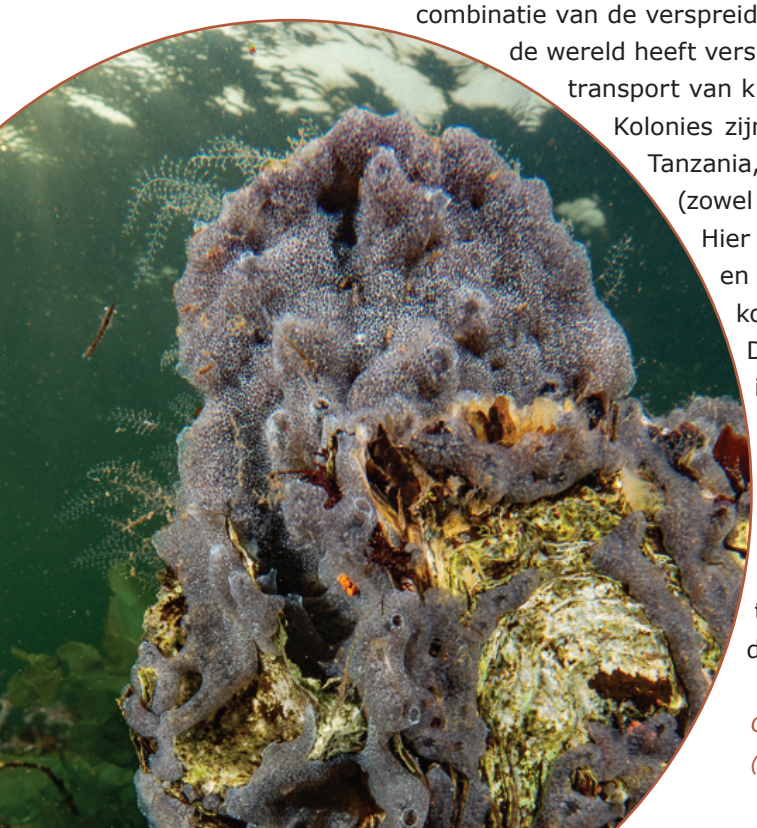

Grote kolonie van de grijze korstzakpijp.
(Foto: Ron Offermans fotoproducties)

Detail opname van een kolonie van de grijze korstzakpijp. De kleine wat donkerder gaatjes vormen de instroom-openingen van de individuele zakpijpjes. De grote uitstroomopening heeft een kraag met zeer kleine witte puntjes. (Foto: Ron Offermans fotoproducties)

Verspreiding en trends in Nederland

De eerste Nederlandse vondsten werden gedaan in 1977, in de Oosterschelde. Uit de waarnemingen gedaan met duikers in het kader van het Monitoringproject Onderwater Oever (MOO), komt naar voren dat er in de Oosterschelde pas een echt duidelijke toename kwam in de periode 1997-2005. Sinds 2005 neemt het aantal kolonies daar weer licht af.

In het Grevelingenmeer is de soort voor het eerst waargenomen in 1990. Tot op heden (2021) is daar sprake van een gestage toename. In hetzelfde jaar werden ook in de Waddenzee kolonies gevonden (Terschelling). Ook uit de open Noordzee zijn enkele locaties bekend. Het aantal kolonies blijft in deze wateren echter gering, in vergelijking met de voorkomens in de Oosterschelde en het Grevelingenmeer. In België wordt de soort sinds 2002 regelmatig aangetroffen op pontons in de jachthaven van Zeebrugge.

Impact

Hoewel *Diplosoma listerianum* veel op andere organismen zoals oesters en mossels groeit, is het onduidelijk of deze soorten negatief worden beïnvloed door deze begroeiing. In tegenstelling tot de invasieve exotische druipzakpijp (*Didemnum vexillum*), die over grote oppervlakken zeer omvangrijke kolonies kan vormen, woekert de grijze korfzakpijp veel minder. Ondanks het feit dat de soort in het Grevelingenmeer wel nog steeds gestaag toeneemt, is er in het algemeen zeker nog geen sprake van een plaag. In hoeverre er een negatieve invloed is op andere organismen, blijft op dit moment – laten we zeggen – nog een 'grijs gebied'.

Verder lezen

https://www.anemoon.org/duikengebruiken

Zoekkaart exotische en inheemse zakpijpen

https://www.anemoon.org/DesktopModules/Bring2mind/DMX/API/Entries/Download?command=core_download&entryid=1087&language=nl-NL&PortalId=0&TabId=165

Latrodectus-spinnen, oftewel weduwen, als huisdieren

Geron J. Bloem & Jinze Noordijk, EIS Kenniscentrum Insecten

Spinnen uit het genus *Latrodectus*, ook wel weduwen genoemd, hebben een krachtig gif dat een gezondheidsrisico voor de mens meebrengt. Ze komen van nature niet in Nederland voor, maar worden incidenteel ingevoerd vanuit hun natuurlijke areaal én ook incidenteel gehouden als huisdier. Hier wordt een kort overzicht gegeven van welke soorten aanwezig zijn onder spinnenliefhebbers.

Weduwen staan niet op de Europese Unielijst van ongewenste exoten, maar de NVWA beschouwt ze wel als 'prioritaire soorten', waarvan het wenselijk is om de waarnemingen in de gaten te houden en periodiek overzichten te genereren. Bekende weduwen zijn de Noord-Amerikaanse zwarte weduwen (*L. mactans* en *L. hesperus*) en de Australische roodrugspin (*L. hasselti*). In 2013 werd al geschreven over weduwen als huisdieren en in de terrariumhandel. Omdat het houden van ongewervelden als huisdieren steeds populairder wordt, is opnieuw onderzocht welke soorten er thans in omloop zijn.

Dertien

Er zijn twee belangrijke internetfora gesignaleerd waar weduwenhouders op dit moment berichten met elkaar delen over het houden, kweken en uitwisselen. Hieruit blijkt dat momenteel in elk geval dertien *Latrodectus*-soorten (waarvan er één eigenlijk een ondersoort is) circuleren als huisdier; ze staan in bijgaande tabel genoemd. Opgemerkt moet worden dat het identificeren van spinnen, ook *Latrodectus*-soorten, moeilijk is en dat de soortnamen gegeven door de huisdierhouders zeker niet altijd hoeven te kloppen (en een aantal keer ook bewezen fout zijn, blijkt uit eigen waarnemingen). De roodrugspin (*Latrodectus hasselti*) bleek verreweg de populairste soort te zijn onder spinnenhouders, gevolgd door *L. menavodi* en *L. tredecimguttatus*.

Latrodectus hasselti; aangekocht bij een kweker.
(Foto: Bruce Schoelitsz & Jiinze Noordijk)

Handel

Wat de omvang is van wildvang van *Latrodectus*-spinnen in het buitenland, is ons niet bekend maar het komt zeker voor. In Nederland komen mensen aan deze spinnen door de handel. Uit meerdere berichten op internetfora blijkt dat particulieren spinnen kweken, verkopen en uitwisselen. Daarnaast bestaat er ook een meer georganiseerde verkoop van de spinnen via internet (bijvoorbeeld een anonieme handelaar in Nederland en een wat grotere kweker in Duitsland). Tijdens bezoeken aan terrariumbeurzen in Nederland en de grootste in Hamm in Duitsland, werden ook bijna altijd weduwen aangeboden. Tegenwoordig is het iets lastiger om weduwen aan de man te brengen. Op de terrariumbeurs in Houten is het bijvoorbeeld sinds enige jaren niet meer toegestaan om *Latrodectus*-soorten te verhandelen.

Latrodectus tredecimguttatus; aangekocht bij een kweker. (Foto: Bruce Schoelitsz & Jiinze Noordij)

Tabel 1. Weduwen die in Nederland als huisdier worden gehouden.

Soort	Soort
Latrodectus bishopi	*L. mactans* ondersoort *mexicanus*
Latrodectus cf. *elegans*	*Latrodectus menavodi*
Latrodectus geometricus	*Latrodectus obscurior*
Latrodectus hasselti	*Latrodectus pallidus*
Latrodectus hesperus	*Latrodectus tredecimguttatus*
Latrodectus indistinctus	*Latrodectus variolus*
Latrodectus mactans	

Trends

Bij het eerdere onderzoek uit 2013 werden tien *Latrodectus*-soorten gevonden bij Nederlandse hobbyisten en het pallet aan soorten lijkt dus iets toe te nemen (hoewel bij de dertien hier genoemde soorten ook een ondersoort zit). Dit ligt in de lijn der verwachting gezien de toenemende populariteit om geleedpotigen als huisdier te houden.

Kogelspinnen, waartoe weduwen horen, kunnen lang overleven onder ongunstige omstandigheden. Bovendien kunnen ze veel, erg kleine nakomelingen produceren. Tijdelijke vestigingen in gebouwen in Nederland behoren tot de mogelijkheden. Het is niet mogelijk in te schatten hoe groot de ontsnappingskans is bij individuele *Latrodectus*-houders en -kwekers en of er uitbraken te verwachten zijn in gebouwen. We hopen en denken dat houders en kwekers ontsnappingen goed weten te voorkomen en dat de risico's klein zijn. Als deze spinnen populairder worden en daarmee ook gemakkelijker bij minder ervaren spinnenliefhebbers terecht komen, zullen de risico's wel toenemen.

Verder lezen

Haukea, T.J. & V. Herzig, 2021. **Love bites – Do venomous arachnids make safe pets?** Toxicon 190: 65-72.

Noordijk, J., 2016. **Nieuwe vondsten van weduwen *Latrodectus* in Nederland** (Araneae: Theridiidae). Nederlandse Faunistische Mededelingen 47: 17-26.

Noordijk, J., J. Vos & B. Schoelitsz, 2013. **Risicobeoordeling van zwarte weduwen en verwante spinnensoorten.** EIS Kenniscentrum, Leiden & KAD, Wageningen.

Noordijk, J., B. Schoelitsz, J. Vos & P. Koomen, 2013. **Zwarte weduwen en roodrugspinnen in Nederland**. Dierplagen 4: 14-18

Chinese waaierpalm

Ruud Beringen, FLORON

De Chinese waaierpalm (*Trachycarpus fortunei*) komt waarschijnlijk oorspronkelijk uit zuidoost China en aangrenzende delen van Indochina. Ze groeit daar onder andere in de bergwouden van de Himalaya. Omdat de plant in Zuidoost-Azië voor de winning van vezels al lang aangeplant wordt, is het natuurlijke areaal echter niet meer met zekerheid vast te stellen. Het is één van de meest winterharde palmen en daarom is het een populaire sierboom, die wereldwijd in subtropische en gematigde klimaatgebieden wordt aangeplant. Als kuipplant is deze palm de laatste decennia in Nederland steeds populairder geworden en ze wordt hier ook in de volle grond geplant.

Kenmerken

De Chinese waaierpalm is een altijdgroene boom die tot 15 m hoog kan worden. De 40-50 bladsegmenten zijn waaiervormig gerangschikt in bladen met een doorsnee tot maximaal 1 meter, die zijn geplaatst op een gladde, tot zeer zwak getande, 45-60(-100) cm lange bladsteel. De bomen zijn tweehuizig (afzonderlijke mannelijke en vrouwelijke exemplaren), alhoewel er in de bloeiwijzen soms ook bloemen van het andere geslacht aanwezig kunnen zijn. De trosvormige, in de bladoksels geplaatste, bloeiwijzen worden tot een meter lang. De vruchten van één vrouwelijke boom kunnen meer dan 10.000 zaden bevatten. De zaden worden door vogels (onder andere merels) verspreid en blijven één tot twee jaar kiemkrachtig.

Uitbreiding

Door verwildering uit tuinen en parken heeft de Chinese waaierpalm zich in verschillende landen buiten het oorspronkelijke verspreidingsgebied gevestigd. In Europa wordt ze als gevestigd beschouwd in Spanje, Italië, Frankrijk, Zwitserland en het zuiden van het Verenigd Koninkrijk. In Duitsland, Oostenrijk, België en Nederland zijn recent de eerste vestigingen waargenomen. Buiten Europa is de soort verwilderd in onder andere de Verenigde Staten, het zuidwesten van Canada, Chili en Ecuador. Meestal betreft het verwilderingen in of nabij stedelijk gebied. Vanwege vestigingen in natuurlijke biotopen, met name rivier- of beekbegeleidende bossen, wordt de soort in Japan, Nieuw-Zeeland en het zuiden en westen van Australië als invasief beschouwd. In het zuiden van Zwitserland heeft de soort zich de laatste decennia zo sterk uitgebreid dat ze in 2014 op de Zwarte Lijst is geplaatst.

Een Chinese waaierpalm in een Londense tuin. (Foto: Acabashi, Creative Commons CC-BY-SA 4.0, Wikimedia Commons)

Indicator

Uit een analyse van de invasiegeschiedenis in Zuid-Zwitserland (Tessin) bleek de sterke uitbreiding gerelateerd te zijn aan de mildere winters en het langere groeiseizoen van de laatste decennia. In Tessin is de Chinese waaierpalm al in 1671 aangeplant in een botanische tuin op een eiland in het Lago Maggiore. Pas in 1936 werden er voor het eerst zaailingen onder de moederbomen waargenomen. Tussen 1950 en 1956 werd een toenemende verjonging in vochtige en beschaduwde kloven in de omgeving waargenomen. Rond 1975 had de soort zich in bossen op verschillende plaatsen in de kruidlaag gevestigd en rond 1995 verscheen ze in de boomlaag.

Chinese waaierpalm, 2013 in Edegem (Provincie Antwerpen). Links: niervormig restant zaadje. Rechts: jonge plant. (Foto: Johan Claessens)

Een gemiddelde temperatuur van +2,2°C in de koudste maand bleek de ondergrens voor succesvolle kieming en vestiging te zijn. De Chinese waaierpalm wordt nu wereldwijd beschouwd als een bio-indicator voor klimaatverandering.

Impact

Het verschijnen van de Chinese waaierpalm heeft lokaal een nadelige invloed op de Zwitserse bossen gehad. Door verminderde lichtinval onder de altijdgroene palmbomen wordt natuurlijke verjonging met inheemse bomen en struiken belemmerd. Ook de ontwikkeling van de kruidlaag, met name die van de voorjaarsflora, wordt negatief beïnvloed. Door het ondiepe wortelstelsel van de Chinese waaierpalm is de vegetatie minder goed in de onderliggende rotsbodem verankerd en worden de hellingen gevoeliger voor erosie.

Situatie Nederland

De eerste waarneming (https://waarneming.nl/observation/105521003/) van verwildering in Nederland dateert uit 2015. Sommige jonge boompjes hebben al verscheidene winters overleeft, maar het is nog onzeker of spontane vestigingen zich voor langere tijd in Nederland kunnen handhaven. Volwassen bomen kunnen weliswaar kortstondige perioden met strenge vorst tot -18°C overleven, maar langdurige perioden zonder isolerende sneeuwlaag zijn waarschijnlijk fataal. Tot nu toe zijn alleen waarnemingen uit urbaan gebied bekend. Buiten warmte-eilanden als steden bieden gebieden nabij de kust en/of grote wateroppervlakten de grootste kans op blijvende vestiging.

Bij het doorgeven van waarnemingen is het opletten geblazen. Weggeworpen dadelpitten kunnen ontkiemen en de zaailingen lijken sterk op die van de Chinese waaierpalm. Dadelpalm (*Phoenix dactylifera*) is veel minder winterhard en overleeft onze winters niet. Door uitgraven zijn de zaailingen met meer zekerheid op naam te brengen. Bij jonge dadelpalmen zijn de zaadresten (dadelpitten) langwerpig; bij de Chinese waaierpalm zijn de zaden niervormig.

Zie hoe de Chinese waaierpalm in Zwitserland verwilderd

https://www.swissinfo.ch/eng/the-menace-behind-the-windmill-palm/44978864

Nieuwe soorten paddenstoelen in 2020

Kees van Vliet, Nederlandse Mycologische Vereniging

Dankzij het werk van vele vrijwillige waarnemers en deskundigen zijn weer 80 nieuwe soorten aan de lijst van Nederlandse paddenstoelen toegevoegd. Nederlandse namen zijn nog niet toegekend aan de nieuwe soorten. De meeste vondsten zijn uit 2020; soms gaat het om oudere vondsten die op grond van aanvullend onderzoek nu formeel geregistreerd zijn.

Onder de nieuwkomers zijn de plantparasieten aanwezig met 11 soorten brandzwammen en roesten. Ook de 'klassieke' paddenstoelen met hoed en steel zijn met 11 soorten vertegenwoordigd. De grootste groep nieuwe soorten (44) bestaat uit de veelal kleine ascomyceten (zakjeszwammen) en myxomyceten (slijmzwammen). Daarnaast zijn nog een drietal mestbewonende *Mucromycota* aan de lijst toegevoegd. Er zit slechts een enkele exoot bij. De oogst van 2020 bevat diverse nieuwe soorten die al via Nature Today aandacht hebben gekregen. Twee soorten worden hier extra belicht, waarvan slechts 1 'echte' exoot.

Wanneer is een paddenstoel een exoot?

Exoten zijn organismen die hier van nature niet thuishoren, maar door toedoen van de mens in ons land terechtgekomen zijn. Het ministerie van LNV definieert exoten als van oorsprong uitheemse soorten die hier niet of pas na 1900 zijn ingeburgerd (dat wil zeggen zich regelmatig voortplanten). Bij paddenstoelen is vaak moeilijk vast te stellen of een soort op eigen kracht ons land bereikt heeft. De natuurlijke verspreidingsarealen van veel soorten zijn niet goed bekend. Het is meestal niet mogelijk het verschijnen van een nieuwe soort te koppelen aan een bepaalde menselijke activiteit. De sporen van paddenstoelen zijn heel klein en kunnen met luchtstromingen enorme afstanden afleggen. Mogelijk zijn de grenzen tussen continenten wel een bruikbaar criterium. Alleen soorten die zeer waarschijnlijk vanuit andere continenten zijn ingevoerd en soorten die uit cultuur zijn verwilderd, worden door de NMV nu als exoten beschouwd. Naarmate onze kennis toeneemt zullen de criteria wellicht anders gedefinieerd worden.

Pycnoporella fulgens op fijnspar in het Bovenste Bos bij Epen. (Foto: Mark Smeets)

Pycnoporellus fulgens

Dit is een buisjeszwam die in 2019 voor het eerst in Drenthe en later in Zuid-Limburg is waargenomen. Hij leeft saprotroof op dode stammen van naaldhout, vooral fijnspar. Daarom wordt hij informeel oranje sparrenhoutzwam genoemd. De soort komt wijdverbreid voor in Noord-Amerika en in met name de middelgebergten van Noord- en Midden-Europa; het is dus geen 'echte' exoot. Hij breidt zich wel uit naar Denemarken, Duitsland en België. Mogelijke oorzaken hiervoor zijn het transport van naaldhout door Europa, veranderingen in het bosbeheer (ouder bos, meer dood hout) en de verminderde vitaliteit van naaldbossen door warme droge zomers. Een interessant gegeven bij *Pycnoporellus fulgens* is dat hij vaak voorkomt op hout dat al door de roodgerande houtzwam (*Fomitopsis pinicola*) is aangetast.

De eerste oranje poriezwammen (Favolaschia calocera) van Nederland. (Foto: Inge van Westen)

Ook vindt men sporen van eerdere aantasting door honingzwammen (*Armillaria* spec.) en vraatsporen van de letterzetter (*Ips typhographus*), een bastkevertje dat het vooral op fijnsparren heeft gemunt. Een theorie is dat verzwakte bomen eerst worden aangetast door honingzwam en letterzetter. Wanneer de boom sterft volgt een eerste fase van afbraak door de roodgerande houtzwam, die de juiste omstandigheden schept voor vestiging en vruchtvorming van *Pycnoporellus*. Op basis van de verspreidingsgegevens van beide soorten lijkt *Pycnoporellus* te migreren naar gebieden waar de roodgerande houtzwam al voorkomt. Een interessant stukje ecologische theorievorming dat door voortgaande waarnemingen kan worden ondersteund. Nieuwe meldingen van beide soorten worden dan ook bijzonder op prijs gesteld.

Favolaschia calocera

Dit is de echte exoot onder de nieuwe soorten, al eerder beschreven in Kijk op Exoten 33. Het is een opvallende paddenstoel met geeloranje hoedje, grote poriën en een zijdelings geplaatste steel. Hij leeft saprotroof op dood hout en plantenresten.

Favolaschia calocera komt oorspronkelijk uit Madagaskar en Zuidoost-Azië. In 1999 kreeg hij voet aan de grond in Europa (Italië, later ook Spanje en Engeland), waarschijnlijk via transporten van hout en houtproducten. In Australië en Nieuw-Zeeland, waar hij eerder arriveerde, heeft hij zich snel uitgebreid en wordt hij beschouwd als invasieve exoot. In Europa breidt hij zich langzaam uit en zijn nog geen negatieve effecten bekend. Maar we moeten hierop wel alert blijven en volgen hoe de soort zich ontwikkelt in relatie tot andere soorten. Kijk dus uit naar deze mooie nieuweling en noteer vindplaats, substraat en begeleidende soorten. Geef uw waarnemingen door via de bekende invoerkanalen.

Detail onderzijde van Favolaschia calocera. (Foto: Huub Veldhuijzen)

Verder lezen

Smeets, M. & J. Hermans, 2021. **De Oranje sparrenhoutzwam (*Pycnoporellus fulgens*), een interessante nieuwkomer in Limburg**. Natuurhistorisch Maandblad 110(3): 54-61.

Vliet, K. van, 2020. ***Favolaschia calocera*: mooi maar gevaarlijk?** Kijk op Exoten nr 33 (dec 2020): 8-9.

Verboden vissen te koop

Verkoop zonnebaars verplaatst zich naar Marktplaats

Frank Spikmans, RAVON

De zonnebaars mag vanwege zijn schadelijkheid sinds augustus 2019 niet meer verkocht worden. De detailhandel had nog een jaar langer de tijd om van hun voorraad af te komen. Verkoop je nu een zonnebaars, dan is dat een overtreding op de Wet Natuurbescherming. Desondanks gaat de verkoop via Marktplaats nog door.

Al lange tijd ijvert RAVON voor een verkoopverbod van zonnebaars (*Lepomis gibbosus*). In 2012 stopte de grootste importeur van vijverproducten daardoor met de verkoop. De Intratuin volgde. Het aanbod is sindsdien al flink afgenomen. Maar de verkoop ging door in vele andere winkels. Sinds augustus 2019 staat de zonnebaars op de Unielijst. Met ingang van 15 augustus 2020 geldt er een totaal verbod op verkoop voor alle particulieren en winkels in de EU. De winkels lijken de nieuwe regels goed op te volgen. Op Marktplaats gaat de handel echter door. Om meer zicht te krijgen op de omvang daarvan, monitoort RAVON sinds mei 2020 dit platform. In de periode mei 2020 – juli 2021 is op 44 dagen gezocht naar advertenties met de termen 'zonnebaars' en '*Lepomis*' en afgeleide vormen daarvan.

Kwalijke gast

De zonnebaars leeft al meer dan een eeuw in Nederland. Hij staat zelfs al te boek als een ingeburgerde exoot. Ze zijn erg invasief. Mensen zetten ze uit in vennen en poelen, of ze belanden daar na een overstroming. Natuurlijke vijanden hebben ze daar nauwelijks. Eenmaal aanwezig, handhaven ze zich goed, planten zich makkelijk voort en loopt de dichtheid hoog op. Het zijn opportunistische allesvreters met eieren en larven van amfibieën als makkelijke prooi. Kwetsbare inheemse soorten kunnen zich vervolgens niet meer voortplanten. Populaties van bijvoorbeeld kamsalamander, boomkikker en knoflookpad verdwijnen daardoor. Ook de abundantie van macrofauna neemt door de vraatzucht van de zonnebaars sterk af.

Nog steeds aanbod op Marktplaats

De speurtocht op Marktplaats bracht 72 advertenties met zonnebaars aan het licht. Adverteerders bieden ze meestal aan (61 keer), maar er zijn ook mensen naar zonnebaars op zoek (11 keer). Het aanbod piekte duidelijk in juni en juli 2020, vlak voor het totale verbod op de handel in zonnebaars. Er zijn tenminste 50 verschillende adverteerders actief, waarvan het grootste deel particulier; twee konden herleid worden tot een commerciële verkoper van vissen. Het lijkt erop dat aanbieders hun verboden waar bewust proberen te camoufleren door het gebruik van de naam zonnebaars te vermijden. Sinds het voorjaar van 2021 verschijnen er meer advertenties onder namen als 'baarsjes' en '*Lepomis gibbosus*'.

Zonnebaars. (Foto: Frank Spikmans)

Ook in Duitsland gaat de verkoop door. Hoewel niet intensief gemonitord, vonden we op eBay op een enkele dag al 38 *Sonnenbarsch*-advertenties. In Vlaanderen daarentegen zijn zonnebaars advertenties online niet meer makkelijk te vinden.

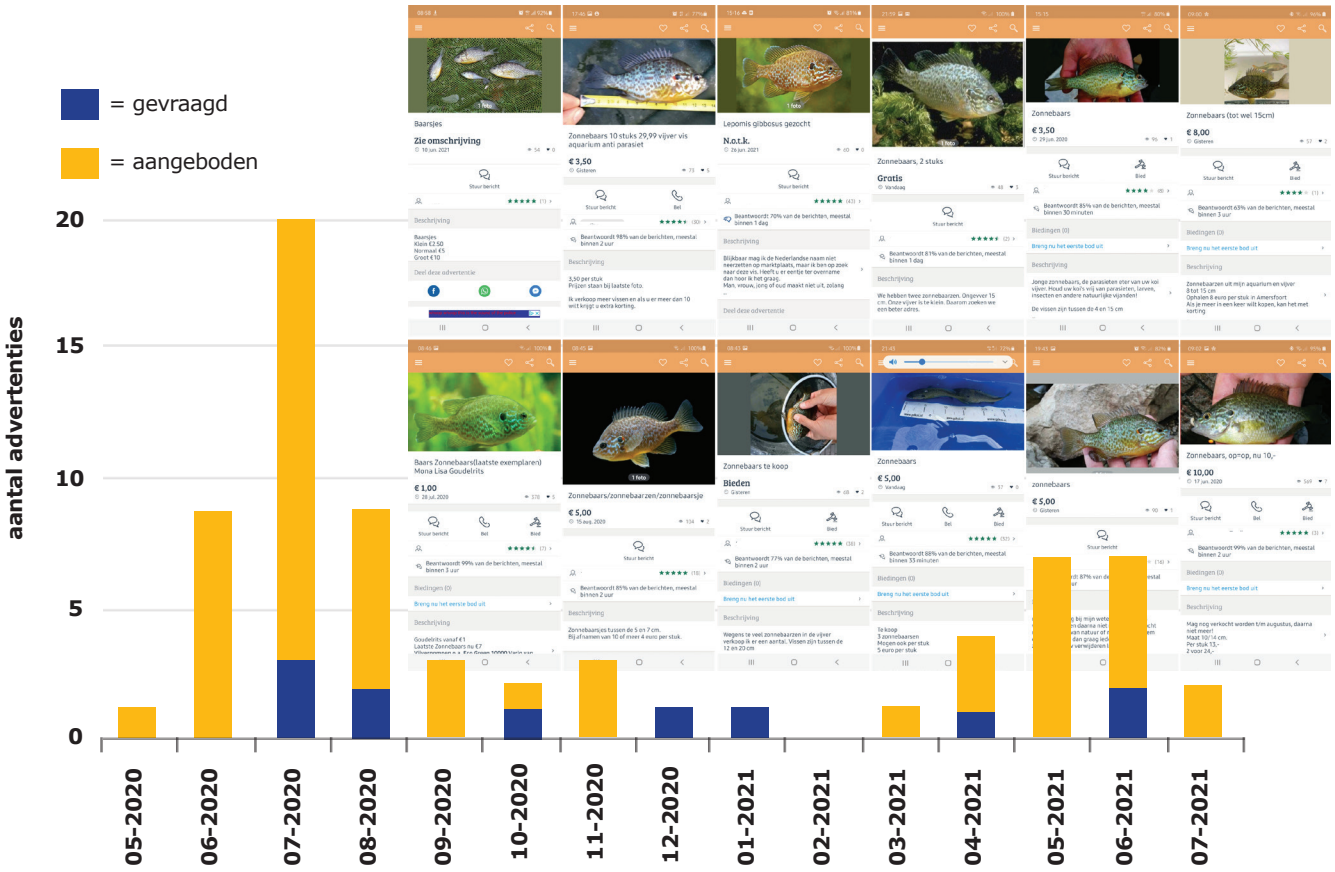

Zonnebaars blijft hardnekkig te koop op Marktplaats, ondanks het totale verbod op verkoop dat geldt sinds 15 augustus 2021. (Bron: RAVON/Marktplaats)

Meer controle & voorlichting

Marktplaats geeft op haar website aan samen te werken met de NVWA; inspecteurs controleren het aanbod. Op verzoek van de NVWA worden internet-advertenties door Marktplaats verwijderd. Desalniettemin laten bovenstaande bevindingen zien dat er nog illegaal aanbod is. Het illegale aanbod beperkt zich bovendien niet tot zonnebaars; ook verboden rivierkreeftsoorten zijn te koop. Handhaving én meer voorlichting zal waarschijnlijk leiden tot minder overtredingen door particulieren. Winkels en commerciële handelaren hebben de zonnebaars door handhaving van de NVWA al in de ban gedaan.

Wat te doen als je zonnebaarzen in de vijver hebt zwemmen? Als je deze al had voordat deze op de Unielijst werd geplaatst (15 augustus 2019) dan mag je ze houden zolang ze nog leven, mits ze zich niet kunnen voortplanten en ontsnapping onmogelijk is. Wil je van je zonnebaarzen af, verkoop deze dan niet. Een asiel (zoals voor honden) of een retoursysteem (zoals voor elektronische apparaten) bestaat voor vissen nog niet. Geef de volgende verzorger dus mee dat de zonnebaars zich niet mag voortplanten, niet kan ontsnappen en niet verkocht mag worden.

We hebben alle gevonden advertenties direct als illegaal bij Marktplaats gemeld. Vaak verdween de advertentie dan ook binnen enkele dagen. Op de website van Marktplaats is prima toegankelijke en goede informatie te vinden over de regels rondom het houden en verhandelen van huisdieren. Handelaar Bart laat zien dat er nog een wereld te winnen is aan begrip bij het publiek. Toen we hem wezen op zijn verboden handelswaar werd ons gevraagd ‘of we niks beters te doen hebben’.

Meld illegale verkoop

Zie je een (online) winkel waar nog zonnebaars verkocht wordt? Meld het dan aan de NVWA. Gebruik daarvoor deze QR-code:

Zie je op Marktplaats een advertentie waarin zonnebaars aangeboden of gevraagd wordt? Meld dit dan via de link die onderaan elke advertentie staat.

Afname Indische ganzen

André van Kleunen, Sovon Vogelonderzoek Nederland

De Indische gans is een Centraal-Aziatische soort, die broedt in de Chinese en Mongoolse hooglanden op 4.000-5.000m hoogte. Ze trekken 's winters over de Himalaya naar laaglandmoerassen in India, Bangladesh en Myanmar. Hoewel de aantallen zijn afgenomen, is de soort niet bedreigd. Het voorkomen van de Indische gans in West-Europa is geheel terug te voeren op introductie door mensen. De soort wordt al lange tijd gehouden als sier- en parkvogel. Hoewel de soort hybridiseert met andere ganzensoorten, lijken de hybriden niet vruchtbaar. Er is ook geen andere impact bekend op inheemse soorten.

Voorkomen broedtijd

De eerste waarnemingen van Indische ganzen (*Anser indicus*) in Nederland stammen uit de jaren zestig. Het eerste broedgeval werd vastgesteld in 1977. Vanaf 1986 nam de soort snel toe met ongeveer 10% per jaar. In 2000 waren naar schatting 70-100 broedparen aanwezig. Een concentratie bevond zich toen langs de Lek, het nabije Kromme Rijngebied en de Waal (30- 40 paar). Daarnaast was er een cluster bij de Nieuwkoopse Plassen van circa 19 paren. Beide waren te herleiden tot lokale watervogelcollecties. Verspreid over het land werden kleinere aantallen vastgesteld. Op het hoogtepunt in de jaren 2008-2010 werden de aantallen op 125-200 broedparen geschat. Daarna zijn deze afgenomen door afschot en wegvangen van zomerpopulaties. In 2013-2015 werden de aantallen nog altijd op 50-90 broedparen geschat, maar zijn de meeste concentraties verdwenen.

Voorkomen buiten de broedtijd

De winterverspreiding is beduidend groter dan de broedverspreiding. Het meest recente overzicht dateert van het seizoen 2018/2019 met meldingen verspreid over het land en concentraties vastgesteld langs de Neder-Rijn en de Lek en de wijdere omgeving (maximum 53 in januari) en langs de Overijsselse Vecht, in de buurt van de Duitse grens (maximum 42 in januari).

De Nederlandse broedvogels zijn standvogel. Een belangrijk deel van de vogels komt niet tot broeden en blijft daardoor bij broedvogelinventarisaties buiten beeld. Buiten de broedtijd vindt enige instroom plaats van de kleine broedpopulatie in Duitsland en mogelijk ook van de Belgische.

Het aantal Indische ganzen dat buiten de broedtijd in ons land verblijft, is na een piek rond 2005 afgenomen. De huidige aantallen zijn vergelijkbaar met die van halverwege de jaren negentig. Het seizoensmaximum van 2018/19 was 193 exemplaren. De afname wordt toegeschreven aan populatiebeheer in de zomer, al blijft onduidelijk welke aantallen aan de populatie worden onttrokken en of dit in recente jaren ook nog een rol speelt.

Indische gans met grauwe gans, Lentsche Waard. De soort is vrij eenvoudig te herkennen aan de kenmerkende streeppatronen op kop en hals. Bij jonge vogels ontbreekt deze streping nog; zij hebben een grijze nek en kopkap. (Foto: Harvey van Diek).

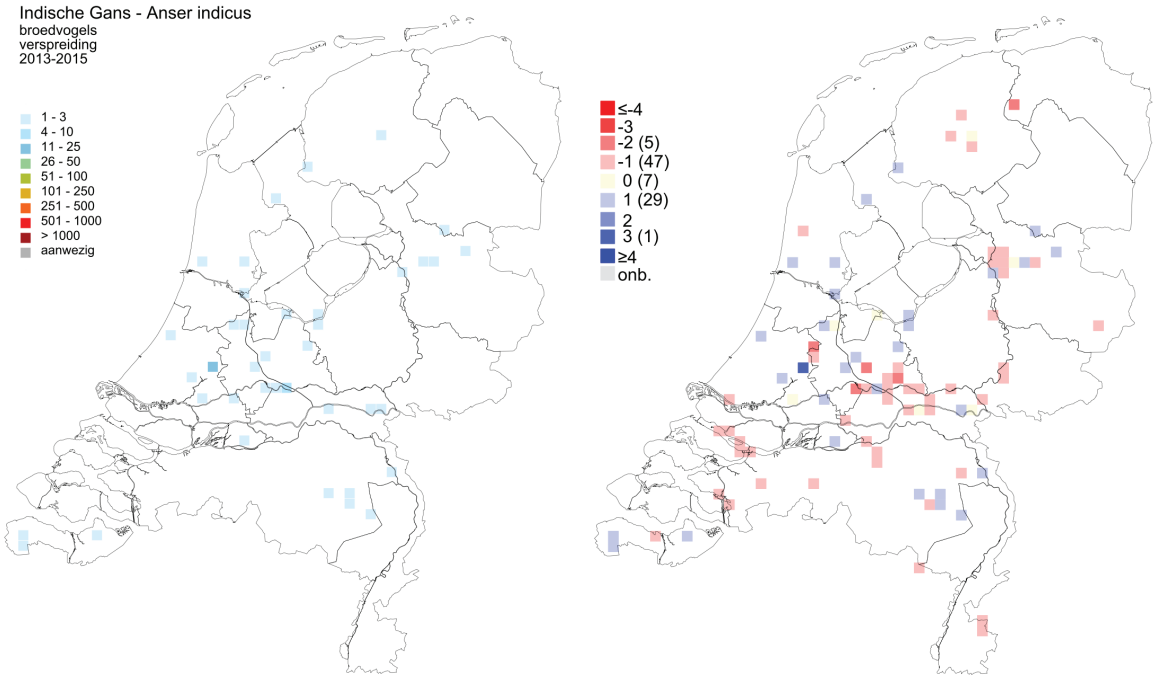

Broedverspreiding 2013-2015 en verandering broedverspreiding 2013-2015 ten opzichte van 1998-2000. (Bron: Sovon Vogelatlas)

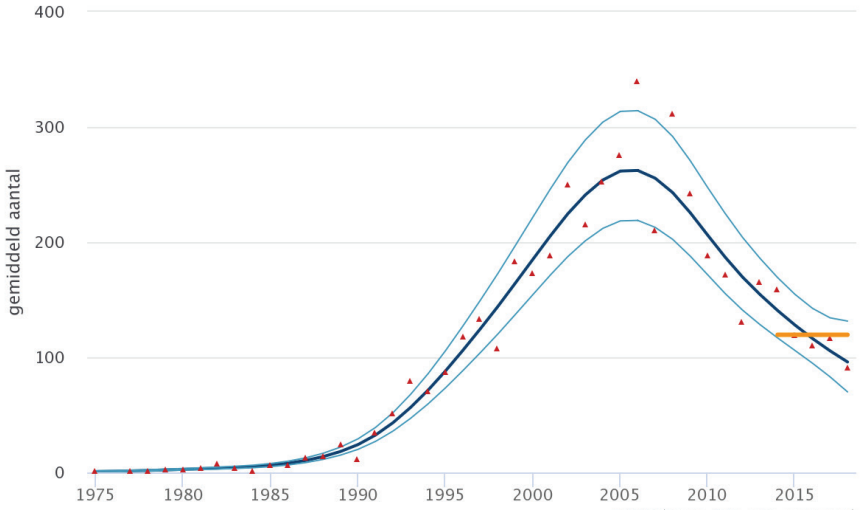

De aantalsontwikkeling van Indische gans buiten de broedtijd op basis van de maandelijks getelde gebieden in het Watervogelmeetnet. Het oranje streepje geeft het gemiddelde aantal in de laatste vijf seizoenen weer. (Bron: NEM - Sovon, RWS, CBS & provincies)

Telprojecten en waarnemingen doorgeven

De aantallen Indische ganzen worden gevolgd binnen de maandelijkse watervogeltellingen in het kader van het NEM, gecoördineerd door Sovon. Losse waarnemingen van Indische ganzen kunnen worden doorgegeven via telmee.nl of waarneming.nl. Waarnemingen die wijzen op broedende Indische ganzen kunnen worden doorgegeven op de Sovon-website:
https://www.sovon.nl/nl/content/losse-meldingen-broedvogels

Verder lezen

(Meer) statistieken over voorkomen Indische gans in Nederland:

https://stats.sovon.nl/stats/soort/1620

Risicoanalyse:

https://www.sovon.nl/nl/content/risicoanalyse-van-geïntroduceerde-ganzensoorten-nederland

Limburgse wasberen blijken lokaal ontsnapt

Maurice La Haye (Zoogdiervereniging), René Jansen & Robert Delbroek

De wasbeer (*Procyon lotor*) is meer dan 50 jaar geleden vanuit Noord-Amerika in Europa terecht gekomen en wordt gerekend tot de invasieve exoten. Sinds enkele jaren is er in Nederland sprake van populatievorming in Limburg, met meldingen uit de omgeving van Sittard en Maastricht. In andere provincies worden ook regelmatig wasberen gezien, maar tot op heden lijkt er alleen in Limburg sprake van voortplanting. Als reactie op de zich vormende populatie heeft de provincie Limburg besloten om op te treden door de aanwezige wasberen te gaan vangen. Een belangrijke reden om in te grijpen is de 'Europese Unielijst Invasieve Exoten' (Verordening Nr. 1143/2014), waarin de lidstaten verplicht worden om, binnen zekere randvoorwaarden, in te grijpen om populatievorming te voorkomen of uitbreiding van exoten tegen te gaan. In Nederland zijn de provincies verantwoordelijk voor de uitvoering van deze verordening.

Online meldpunt

Om ervaring op te doen hoe effectief het vangen van wasberen in de praktijk is, heeft de provincie Limburg aan de Zoogdiervereniging in 2019 gevraagd om het project 'Wasberen vangen in Limburg' te coördineren. Bij de uitvoering van dit project is samengewerkt met een professioneel vangteam, Waterschap Limburg, Stichting AAP, de Faunabeheereenheid (FBE) Limburg en het RIVM. Naast het vangen van wasberen is een online meldpunt opgezet (**www.wasberenmeldpunt.nl**) en is er genetisch onderzoek gedaan naar de herkomst van de wasberen in Limburg. De Limburgse wasberen konden namelijk uit Duitsland komen (met een stevige populatie in Midden-Duitsland), uit België (met een forse populatie in de Waalse Ardennen) of er kon sprake zijn van wasberen die lokaal waren ontsnapt. Een genetische analyse heeft daar meer duidelijkheid over gegeven. Een apart onderdeel van het project was om alle gevangen en dood gevonden wasberen te controleren op de aanwezigheid van wasberenspoelworm (*Baylisascaris procyonis*), een zoönose die ook schadelijk kan zijn voor mensen. Alle gevangen wasberen zijn door Stichting AAP opgevangen, ontwormd, gecastreerd of gesteriliseerd en zullen uiteindelijk in dierentuinen en dierenparken worden geplaatst.

Wasberen vangen

In de afgelopen twee vangseizoenen (een vangseizoen loopt van september t/m half maart) zijn in Limburg 46 wasberen gevangen. De inschatting is dat er echter nog 17-36 wasberen rondlopen, waarbij er aanwijzingen zijn dat de aantallen in het Geul- en Gulpdal hoger zijn dan eerder gedacht. Het vangen van wasberen was hiermee succesvol, al zijn niet alle dieren gevangen en blijken sommige individuen de inloopvallen te mijden. Het wasberenmeldpunt was een waardevolle aanvulling voor het in kaart brengen van de verspreiding van de wasbeer. In totaal zijn er in de periode oktober 2019 t/m maart 2021 200 meldingen gedaan, waarvan 112 meldingen daadwerkelijk betrekking hadden op één of meerdere wasberen. Een gemiddelde van ruim 6 wasberen per maand. Ongeveer de helft van deze meldingen kwam uit Limburg, de overige meldingen uit de rest van Nederland en enkele uit het buitenland.

Gevangen wasberen zijn overhandigd aan Stichting AAP die voor definitieve opvang zorgt. (Foto: Maurice La Haye)

Wasberen houden van waterrijke gebieden waar ze ongewervelden en vissen uit het water halen met hun handige handjes. (Foto: Pieter-Jan D'Hondt & Karl Van Ginderdeuren)

Verspreiding

De populatie in Midden-Limburg blijkt op basis van genetisch onderzoek afkomstig te zijn van een lokale ontsnapping. De wasberen zijn genetisch verschillend van wasberenpopulaties in Duitsland en België. Bovendien werd een dier gevangen met een transponder die te herleiden was tot een dierenartspraktijk in Zuid-Limburg die de transponder enkele jaren daarvoor had gekocht. De conclusie is dan ook dat één of meerdere wasberen ergens in de regio of provincie ontsnapt zijn en uiteindelijk de basis hebben gelegd voor de huidige populatie in Zuid-Limburg.

In het Geul- en Gulpdal en rond Maastricht zou mogelijk wel sprake kunnen zijn van wasberen uit de populatie in Wallonië, omdat hier het aantal wasberen snel lijkt toe te nemen en met name relatief jonge dieren worden gevonden. Helaas zijn deze wasberen nog niet meegenomen in een genetische analyse.
Het RIVM heeft in samenwerking met Stichting AAP onderzocht hoeveel van de gevangen wasberen besmet waren met wasberenspoelworm. Van de gevangen wasberen bleek 59% besmet te zijn. De wasberenspoelworm is daarmee prominent aanwezig in de populatie, waardoor inwoners van Zuid-Limburg een (klein?) risico lopen om besmet te raken als ze in aanraking komen met een wasbeer of de uitwerpselen van een wasbeer.

Aangezien er in Zuid-Limburg nog steeds wasberen rondlopen, heeft de provincie besloten om door te gaan met het vangen van wasberen. Het staat vast dat het volledig uitroeien van wasberen in Limburg of Nederland een onhaalbare doelstelling is, maar de komende jaren kan wel duidelijk worden of de populatie 'beheersbaar' te houden is en wat daarvoor nodig is. Wordt vervolgd.

Houten inloopvallen worden geplaatst langs beken op plekken waar wasberen langs komen. (Foto: Maurice La Haye)

Exoten

Met exoten worden uitheemse soorten aangeduid die Nederland niet op eigen kracht kunnen bereiken, maar door menselijk handelen (transport, infrastructuur) hier in de natuur terecht zijn gekomen of dat in de nabije toekomst dreigen te doen. Soorten die Nederland op eigen kracht bereiken vanuit hun natuurlijke verspreidingsgebied, bijvoorbeeld door klimaatverandering, zijn geen exoten. Exoten leiden in de meeste gevallen niet tot grote problemen; slechts een beperkt aantal vertoont invasief gedrag door een explosieve ontwikkeling na vestiging. Invasieve exoten kunnen een bedreiging vormen voor de inheemse biodiversiteit, volksgezondheid of veiligheid.

Melden

Het is van groot belang waarnemingen van exoten te melden, zodat er in onderzoek, beleid en beheer rekening mee gehouden kan worden. Gebruik hiervoor de invoerportals Waarneming.nl, Telmee.nl en Mijnvismaat.nl.

Ook de bijbehorende apps zijn erg handig omdat je in het veld meteen kunt melden:

- voor Android-toestellen ObsMapp, MijnVISmaat, NDFF Invoer, NOVA en snApp de Exoot;
- voor iPhone-toestellen iObs, NDFF Invoer, MijnVISmaat en snApp de Exoot.

Deze portals en apps werken nauw samen en zorgen ervoor dat uw waarnemingen terecht komen in de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF).

Waarneming.nl MijnVISmaat TELMEE.NL

Colofon

Eindredactie *Jeroen van Delft, RAVON*
Lay-out & Vormgeving *Kris Joosten, RAVON*

Foto's achterzijde v.l.n.r.
Marion Haarsma, Noel Aarts, Inge van Westen, Marjon Kunst, Ruud Beringen, Harvey van Diek en Kars Veling

Nieuwsbrief digitaal ontvangen?
Meld u aan via **www.ravon.nl/nieuwsbriefexoten**

Partners

ANEMOON
BLWG
Kenniscentrum insecten en andere ongewervelden EIS
FLORON
NMV
RAVON
Sovon
De Vlinderstichting
Zoogdier vereniging
SOORTENNL
KNNV vereniging voor veldbiologie
Sportvisserij Nederland

